

УДК 378.147.091.31-059.1:81'243

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ АВТОНОМНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ СТУДЕНТІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ: СУЧАСНІ МЕТОДИ ТА СТРАТЕГІЇ

Резнік В.Г., Лобачова С.В.

Білоцерківський національний аграрний університет

У статті досліджується зміст поняття «автономне навчання», умови його успішної організації та основні характеристики. Визначено роль учасників навчального процесу в реалізації завдань вивчення іноземних мов у вищій школі. Автори акцентують увагу на тому, що викладач організовує навчальну діяльність на партнерських засадах, мотивує та підтримує пізнавальний інтерес до вивчення іноземних мов, є помічником та консультантом у навчальній діяльності. Автономне навчання розглядається як одна з технологій особистісно-орієнтованого навчання, що забезпечує самовизначення та самореалізацію студента у процесі оволодіння іноземною мовою.

Ключові слова: автономне навчання, навчальні стратегії, навчальний процес, навчальні технології.

Постановка проблеми. У добу стрімкого розвитку науки, освіти, інформаційно-комунікативних технологій, інтеграції українських ВНЗ у світову систему освіти одним з головних завдань постає розвиток у людини стійкої потреби у безперервній освіті. Для цього потрібно навчитися працювати за «власним сценарієм», тобто розвивати навчальну автономію, «вчитися навчатися».

Актуальність статті полягає у тому, що зі зміною та розширенням цілі вивчення іноземних мов у вищих навчальних закладах, постає необхідність ознайомлення з інноваційними технологіями та методами викладання дисципліни у ході профільного навчання мовам. Тому надання студентам знань і навичок, що надають їм змогу ефективно самостійно регулювати своє навчання, стає однією із цілей вищої освіти. З цією метою викладачі повинні застосовувати такі технології навчання, які б надавали студентам можливості оволодіти найбільш зручними та ефективними для кожного з них навчальними стратегіями та використовувати їх як на аудиторному занятті, так і у самостійній роботі над мовами, що у свою чергу створило б сприятливі умови для формування у них здатності до автономного навчання, оскільки процес навчання повинен мотивувати студентів до активної навчальної діяльності, до свідомої оцінки своєї мовленнєвої поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми автономного навчання іноземних мов, сучасні методи та навчальні стратегії досліджуються багатьма вітчизняними та зарубіжними педагогами, психологами та методистами, серед яких: С. Амеліна, Н. Бориско, Є. Іжко, Н. Коряковцева, О. Леонт'єв, О. Смольнікова, О. Соловова, О. Тарнопольський, О. Шмирова, П. Біммель, У. Рампілльон, А. Кохен, І. Ломпшер, Х. Холек, С. Худак та ін. Проте недостатнє вирішення питань організації автономного навчання іноземним мовам студентів вищої школи загострює актуальність обраної теми і зумовлює **мету статті** – висвітлити поняття «автономне навчання» та його структурних компонентів, навести приклади сучасних методів автономного навчання, а також окреслити проблеми організації автономного навчання іноземних мов студентів вищої школи.

Виклад основного матеріалу. Автономне навчання – це не данина моді, а нагальна потреба сьогодення. Вперше термін «навчальна автоно-

мія» згадується у працях Х. Холека, де вчений визначає автономію як «здатність брати на себе відповідальність за свою навчальну діяльність відносно усіх аспектів цієї діяльності: постановку цілей, визначення змісту та послідовності, вибір методів та стратегій, керування процесом оволодіння, оцінювання отриманого результату» [8, с. 77]. На відміну від Х. Холека, який розглядав автономію в навчанні з позиції уміння організувати своє навчання (планування, вибір матеріалів тощо), Д. Літл [9, с. 29] акцентував увагу на психологічній складовій автономного студента. Він також стверджував, що навчальна автономія залежить від якості «педагогічного діалогу» між викладачем і студентом.

У сучасній педагогічній літературі вже давно постало питання необхідності посилення ступеня автономії учнів шкіл та студентів ВНЗ. За даними досліджень, у ряді європейських країн до 50% студентів не справляються з університетськими навчальними завданнями й показують незадовільні результати у першу ж екзаменаційну сесію. Основною причиною такої ситуації є те, що у школі учні звикли бути «керованими» вчителем, а в університеті їм необхідно самостійно планувати свою навчальну діяльність.

Зростає частка студентів, які отримують одночасно дві й більше вищих освіти, та тих, хто працює і навчається одночасно, тобто студентів, які змушені працювати за індивідуальним планом і мати більший ступінь автономії у межах традиційних моделей побудови навчальних курсів. З цього приводу С. Худак підкреслює, що дуже важливою є підготовка до самостійного навчання студентів: «Особі, які можуть навчатися автономно, здатні вибрати зміст навчання, визначити його прогрес, обрати шляхи досягнення конкретних цілей, а також оцінити свій результат навчання. Важливо також знати про стратегії та методи, які супроводжують навчальний процес на всіх рівнях. У цьому можуть допомогти підручники, які є важливою складовою процесу навчання» [7, с. 155].

Автономне навчання – це одна з технологій особистісно-орієнтованого навчання, яка забезпечує самовизначення та самореалізацію студента у процесі оволодіння іноземною мовою, а також заснована на використанні різних методичних стратегій та прийомів моделювання ситуацій реального спілкування та взаємодії студен-

тів у групі з метою вирішення комунікативних завдань. Тому ми цілком погоджуємося з думкою С. Боднар, яка наголошує, що «процес автономного навчання іноземної мови студента доцільно розглядати як освітню технологію, що забезпечує формування мовної, мовленнєвої, соціолінгвістичної компетенції особистості у зв'язку з її стратегічною компетенцією та з урахуванням її психологічних якостей» [1, с. 47].

Цікавим для нашого дослідження в цьому сенсі є ідеальний портрет автономного студента за У. Рампілльон. На її думку, «автономний студент повинен:

- мати бажання вчитися;
- знати межі своїх можливостей, спробувати подолати ці обмеження;
- виявити свої навчальні проблеми, а також знайти шляхи їх вирішення;
- пов'язувати нові знання зі старими;
- знати значення навчання;
- організувати своє навчання;
- використовувати навчальні техніки та стратегії;
- вчитися через комунікацію;
- ставити справжні наукові питання» [6, с. 124].

Складовим елементом самонавчання є самоконтроль як важливе джерело інформації про очікування та потреби студентів, їхні проблеми, ставлення до навчання, як вони реагують на використовувани в навчальному процесі матеріали й методи.

Логічно зазначити, що автономне навчання вимагає аналітичного підходу до навчального процесу в цілому. Тому роль викладача набуває при цьому істотних змін. Він стикається з необхідністю переосмислення особистого педагогічного досвіду та власної педагогічної системи; долає педагогічні стереотипи і дидактичні штампи, накладає на себе нові зобов'язання. Викладач робить відкритим і доступним для студентів зміст навчальних програм, форми і зміст самоконтролю (див. «Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти»... [3]), забезпечує різні джерела інформації з урахуванням актуальних потреб і рівнів володіння студентами мовою. Викладач виділяє те, що повинен знати кожен (рівень А1) та, нарешті, те, що повинен знати той, хто прагне оволодіти предметом більш глибоко (рівні В1–С2), визнаючи тим самим права студентів у межах освітньої системи, надаючи їм певного ступеню свободи у навчанні та можливість реалізації особистісних потреб. Викладач ініціює діяльність студентів, він перетворюється з транслятора знань, який контролює й оцінює, у консультанта, помічника, партнера у навчальній діяльності студента. Основними функціями викладача на занятті є мотиваційна, підтримуюча, функція рефлексивного аналізу, психологічної підтримки, консультаційна та корекційна на основі моніторингу навчальної діяльності студента. Викладач бере на себе роль організатора, або менеджера («manager of learning resources») [9, с. 30]. Вітчизняна дослідниця О. Смольнікова також наголошує, що під час автономного навчання «... студент організовує особисте навчальне середовище й систематизує свій навчальний процес, за/без (залежно від ступеня автономності) допомоги, управління, вказівок викладача...»

й підкреслює, що воно «...є необхідною складовою сучасної вищої освіти в Україні і світі» [4, с. 191].

Отже, в автономному навчанні роль викладача ускладнюється: він не лише навчає мови, але й викладає *навчальні стратегії*, що надає навчальному процесу мобільності.

Ми усвідомлюємо, услід за У. Рампілльон [6, с. 7], що про успішне автономне навчання слід говорити тоді, коли студенти приймають самостійні рішення щодо власного навчального процесу. Основними принципами автономного навчання вона називає вміння планувати та аналізувати його. Таким чином, на думку У. Рампілльон, навчальна автономія тісно пов'язана зі *стратегіями навчання*. Дослідниця розрізняє *безпосередні* (стосуються навчального матеріалу в цілому, допомагають структурувати навчальний матеріал, обробляти та запам'ятовувати інформацію) *стратегії* та *опосередковані* (пов'язані з прийомами та методами навчання (Коли? Що? Де? Як?), з почуттями, які виникають у навчанні (афективні стратегії), та з соціальними поведінковими проявами (соціальні стратегії)) [9, с. 7].

Ми вбачаємо своє завдання у тому, щоб студенти максимально засвоїли методичні прийоми (стратегії), які можна розділити на дві групи: прийоми, що тренують пам'ять, та прийоми, що сприяють формуванню мовленнєвих навичок. На користь того, що студентів необхідно знайомити з методичними прийомами, говорить такий експеримент: двом групам студентів було запропоновано повторити та засвоїти лексику з навчального тексту. Перша група мала просто повторити слова, а друга – мала враховувати поради викладача: виписати найважливіші слова, розташувати слова у будь-якій певній системі, скласти асоціограми, пропозиції, виписати слова на картки. Студенти другої групи показали кращий результат. Під час обговорення даного етапу роботи студенти висловлювали думки про те, який з прийомів був для кожного з них ефективнішим.

Навчання прийомам *мнемотехніки*, що полегшують запам'ятовування і збільшують обсяг пам'яті шляхом утворення штучних асоціацій є також важливою складовою частиною методики автономного навчання. Одним аспектом автономного навчання є вміння користуватися словниками, довідниками та іншими допоміжними засобами.

На думку методистів, якої ми також дотримуємося, головними у методиці автономного навчання є інтереси студентів, їхня власна мотивація. Тому безперечно важливою діяльністю має стати організація та планування самонавчання за певним алгоритмом дій:

1. визначення обсягу навчального матеріалу;
2. визначення конкретних навичок навчальної роботи;
3. визначення термінів виконання роботи;
4. використання певних навчальних прийомів;
5. виготовлення допоміжного матеріалу;
6. контроль навчальної діяльності;
7. оцінка ефективності навчальної роботи.

До вищезгаданого алгоритму, як правило, додається приблизний перелік можливих прийомів навчальної роботи: використання словника, застосування методу візуалізації, заучування слів та різного типу текстів, аудіювання із зоровою

опорою, різні типи читання, робота над вимовою, визначення багатозначності слів, ведення статистики помилок і тощо.

Слід також зазначити, що для розвитку навичок та вмінь навчальної автономії у навчанні іноземних мов необхідне створення певних умов для забезпечення активного процесу навчання, яке б супроводжувалося особистою відповідальністю студента. Певні умови у педагогічній теорії й практиці часто розглядаються як багатопланове явище від якого залежать стосунки педагога та студента, що зумовлюють взаємодію і розв'язання цілісних завдань, сприяючи задоволенню запити й інтересу діючих сторін або учасників певного педагогічного явища [3, с. 118]. На наш погляд, серед таких умов основними є наступні чотири:

1. Організувати навчальну підготовку студентів з розвитку навичок та вмінь навчальної автономії; ознайомити студентів з різними формами навчання: діалогічною, полілоговою (пленум), груповою та ігровою;

2. Навчити викладача виконувати нові для себе ролі (інструктор, помічник);

3. Надати навчанню кооперативного контексту (розвивати здатність до співпраці та продуктивної взаємодії з іншими суб'єктами освітнього простору);

4. Створити ефективне освітнє середовище, необхідне для автономного навчання.

За даними сучасних досліджень, навчання іншомовного спілкування повинно проходити чотири навчальних етапи: етап *підготовки*, етап *тренування*, етап *практики* та етап *самооцінювання*. Очевидно, що ці етапи будуть відрізнятися не лише за видами навчальних дій, але й за ступенем автономії студента. Перші два етапи – *підготовчий* та *тренувальний* – вимагають безпосередньої участі викладача, який ініціює, мотивує студентів до іншомовного спілкування, організовує тренування за допомогою спеціально підготовлених матеріалів та здійснює його при постійному контролі зі свого боку. У даному випадку мається на увазі не традиційне бачення викладача як «транслятора знань», а як стратега, консультанта, експерта, партнера по спілкуванню. На цих етапах відбувається розвиток навчальної автономії. Тут можна говорити лише про *часткову/обмежену* автономію.

Отже, на першому *етапі підготовки* викладач розвиває психологічний та методичний компоненти навчальної автономії: стимулює мовленнєву діяльність, допомагає долати труднощі, допомагає подолати невпевненість, формує позитивне ставлення до процесу навчання та його змісту, допомагає визначити проміжні й кінцеві цілі навчання, пропонує завдання на засвоєння мовленнєвих засобів.

На *етапі тренування* викладач навчає студентів визначати власні навчальні стилі та навчальні стратегії при одночасному формуванні комунікативних умінь.

Повної автономії студент може досягти лише на третьому етапі – *етапі практики*. На цій стадії студент опановує прийоми самостійної організації практики у спілкуванні мовою, що вивчається. Забезпечити спілкування в умовах автономії можна за рахунок засобів інформаційно-комунікаційних технологій. З цього приводу О. Шмирова зазначає, що «одним з найбільш ефективних засобів інформаційних технологій в освіті є співпраця, яка базується на веб-технологіях» [5, с. 130]. Як один з прикладів веб-додатка з широкими комунікативними можливостями дослідниця наводить навчальну платформу Moodle. О. Шмирова наголошує на тому, що вищезазначена навчальна платформа «підтримує обмін файлами будь-якого формату: між викладачами, між викладачами та студентами, а також між студентами... Використання системи Moodle дозволяє оптимізувати самостійну (автономну) роботу студентів: складання глосаріїв, виконання інтерактивних вправ та тестів, можливість перегляду тематичного попередньо обробленого та завантаженого викладачем відеоматеріалу з відповідними комунікативними завданнями» і тощо [5, с. 131].

На завершальному *етапі самооцінки* завдяки певному ступеню незалежності від викладача й перекладанні на себе його функцій студент оцінює свій досвід навчальної діяльності, проводить самокорекцію як результату, так і використаних засобів навчальної діяльності. На даному етапі викладач допомагає студенту усвідомити критерії оцінки рівня сформованості комунікативних умінь.

Висновки і пропозиції. Аналізуючи наукові дослідження, які присвячено проблемам розвитку навичок та вмінь автономного навчання та його організації, вважаємо за необхідне підкреслити: автономне навчання спрямоване на максимальну активність студента у навчальному процесі; увага фокусується на індивідуальності студента, взаємодію викладача й студента доцільно визначити як суб'єктно-суб'єктні відносини; викладач перестає бути центральною фігурою навчального процесу; студенти самостійно визначають, яким шляхом вони досягнуть поставленої мети, які матеріали та допоміжні засоби зможуть використовувати, які методи для них прийнятні, як розподілити час та як себе проконтролювати. Така модель навчання накладає певні зобов'язання на викладача, який робить зміст навчальних програм, форм та контролю зрозумілим та доступним для студентів; відмовляється від ролі єдиного джерела інформації, виступає у ролі помічника й консультанта навчальної діяльності, забезпечує необхідними навчальними матеріалами та технологіями.

На нашу думку, автономії навчання не можна навчити або навчитися, її слід поступово розвивати через усвідомлення студентами особистої відповідальності за прийняті рішення та результати навчання.

Список літератури:

1. Боднар С. В. Проблеми автономного навчання іноземної мови у навчальному процесі вищої школи [Електронний ресурс] / С. В. Боднар // Науковий вісник Донбасу. – 2012. – № 4. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_4_23.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти. Рада є питань співпраці в галузі культури. Комітет з освіти. Відділ сучасних мов. Страсбург. – К., Вид-во «Ленвіт». – 2003. – 262 с.
3. Козій М. К. Психолого-педагогічні умови удосконалення педагогічної практики студентів: методичний посібник / Микола Кузьмич Козій. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2001. – 140 с.
4. Смольнікова О. Г. Обґрунтування феномену автономного навчання іноземних мов / О. Г. Смольнікова // Наукові записки [Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова]. Сер.: Педагогічні та історичні науки. – 2014. – № 119. – С. 186-192.
5. Шмырова О. В. Организация самостоятельной работы студентов с оригинальной профессиональной литературой средствами информационных технологий / О. В. Шмырова // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Зб. наук. пр. Вип. 50. – К.: КНЛУ, 2014 – С. 129-132.
6. Bimmel P., Rampillon U. Lernerautonomie und Lernstrategien / P. Bimmel, U. Rampillon. – München: Goethe-Institut, 2000. – S. 7.
7. Chudak S. Lernerautonomie fördernde Inhalte in ausgewählten Lehrwerken DaF für Erwachsene. Überlegungen zur Gestaltung und zur Evaluation von Lehr- und Lernmaterialien / S. Chudak // Posener Beiträge zur Germanistik. – Bd. 12. – Frankfurt am Main: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, 2007. – S. 154-157.
8. Holec H. Autonomy in Foreign Language Learning / H. Holec. – Oxford: Pergamon, 1981. – 87 p.
9. Little D. Autonomy in Second Language Learning. – Muenchen: Hueber, 1999. – 377 p.

Резник В.Г., Лобачова С.В.

Белоцерковский национальный аграрный университет

ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ АВТОНОМНОГО ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ СТУДЕНТОВ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ: СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ И СТРАТЕГИИ

Аннотация

В статье исследуется содержание понятия «автономное обучение», условия его успешной организации и основные характеристики. Определена роль участников учебного процесса в реализации задач изучения иностранных языков в высшей школе. Авторы акцентируют внимание на том, что преподаватель организует учебную деятельность на партнерских началах, мотивирует и поддерживает познавательный интерес к изучению иностранных языков, является помощником и консультантом в учебной деятельности. Автономное обучение рассматривается как одна из технологий личностно-ориентированного обучения, обеспечивает самоопределение и самореализацию студента в процессе овладения иностранным языком.

Ключевые слова: автономное обучение, учебные стратегии, учебный процесс, учебные технологии.

Ryezniuk V.G., Lobachova S.V.

Bila Tserkva National Agrarian University

SOME ISSUES OF AUTONOMOUS TEACHING FOREIGN LANGUAGES ORGANIZATION FOR HIGH SCHOOL STUDENTS: MODERN METHODS AND STRATEGIES

Summary

The paper deals with the notion of autonomous learning, its basic features and preconditions for successful organization. The role of educational process participants in realization of the goals of foreign languages learning in high school is determined. The authors focus on organizational function of a teacher carried out on partnership approach, they point out that a teacher encourages students' cognition interest in foreign languages learning and is an assistant and manager in student educational activity. Autonomous learning is considered to be a student-centered education technology providing student personal identity and fulfillment in the process of learning a foreign language.

Keywords: autonomous learning, teaching strategies, educational process, teaching technologies.